

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

98/036

LORKOVIC, Tatjana – JOHNSON, Eric A.: Serial and book exchanges with the former Soviet Union = Ser.Lib. 31.vol. 1997. 4.no. 59-84.p. Bibliogr. 35 tétel.

A folyóirat- és könyvcseré lehetőségei a volt Szovjetunió országaival

Kiadványcsere

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az orosz könyvtárakkal való kiadványcsere az amerikai könyvtárakban már 175 éve elkezdődött, és – néhány éves kihagyással – a szovjet korszakban is folytatódott, akkor is, amikor a diplomáciai kapcsolatok szüneteltek. Sztálin halála és a maccarthyizmus vége után különösen felélénkültek a kapcsolatok, elsősorban az állami és köztársasági könyvtárakkal, a legnagyobb egyetemi könyvtárakkal, valamint az akadémiai intézetek könyvtáraival.

A Szovjetunió összeomlása (1991) új helyzetet teremtett. Hirtelen 15 független országgal kellett tárgyalni, és az új államok közül egyesekkel jobb, má-

sokkal rosszabb lett a kapcsolat. A cserepartnerek száma lényegesen megnőtt – elsősorban Oroszországban és Ukrajnában, ahol már a területi könyvtárakat, valamint a távoli területek könyvtárait semmi sem korlátozza a nyugati országokkal való kiadványcserében, ugyanakkor a nemzetközi csere ma is fő, néha egyetlen forrásuk a nyugati kiadványok beszerzésében.

A szerző röviden áttekinti az amerikai könyvtárakban folytatott kiadványcsere történetét, Vattermare francia diplomata 1830-as kezdeményezésétől az 1886. évi brüsszeli és az 1958-as párizsi egyezményig, leírja a cserekapcsolatok fajtáit: hivatalos (kormányok közötti; ezt Amerikában kizárólag a Kongresszusi Könyvtár végzi) és a nemhivatalos csere, ezen belül a „nyitott” (amikor nem számít, ki mennyit küld a másiknak), a „dokumentumért dokumentumot” (ahol a darabszám szerinti egyensúlyra törekszenek), valamint a piaci érték szerint kiegyensúlyozott csere. A Kongresszusi Könyvtár gyakran használja a nyitott cserekapcsolatot (amelynek során pl. egyenlőnek tekinti az amerikai törvényhozási dokumentumok teljes sorozatát a belorusz parlamenti anyagokkal – bár ebben az esetben a belorusz partner számos folyóirat előfizetésével igyekszik enyhíteni a csere egyenlőtlenségét). A darab szerinti elszámolás terjedt el a legjobban, poszt-szovjet-amerikai viszonylatban is. Itt az a probléma, hogy az amerikai könyvek sokkal többbe kerülnek, és kivitelük is sokkal jobb, mint orosz, ill. ukrán, belorusz stb. megfelelőik. Ugyanezen okból viszont a piaci érték szerinti csere azt jelentené a poszt-szovjet könyvtárak számára, hogy minden kiadványért 2-5

kötetet kellene küldeniük. (Az érték szerinti elszámolást tovább nehezíti a Szovjetunió utódállamainak kaotikus gazdasági helyzete: az infláció miatt egyetlen amerikai kiadványért ma már akár könyvek százait is lehetne kérni.)

A fenti formákon kívül még az oldalankénti elszámolás is létezik (pl. a Kongresszusi Könyvtár kísérletezett vele), de bonyolultsága miatt nem terjedt el igazán.

A Kongresszusi Könyvtár kivételes helyzete miatt (kötelességek, fölségek stb.) a tételenkénti elszámolás a legkönnyebb. Az amerikai felsőoktatási könyvtárak számára azonban az érték figyelembevétele látszik jobbnak, hiszen minden csere felajánlható kiadvány pénzbe kerül (a saját egyetemük kiadványai is).

A szerző bővebben ír a Yale Egyetem könyvtárának cserekapcsolatairól, a csere számára számításba jövő kiadványok forrásairól, a csereosztály és a szlavisztikai gyűjtemény együttműködéséről, a Yale University Press katalógusainak szétküldéséről, a cserepartnerekről (pl. a szentpétervári Orosz Nemzeti Könyvtár, a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár, a tallinni Észt Nemzeti könyvtár).

A legnagyobb szovjet könyvtárak (a Lenin Könyvtár, egyes akadémiai intézetek könyvtárai) annak idején nagy állami (köztük deviza-) támogatásban részesültek, s ennek most vége, ma számukra is a nemzetközi csere az első számú nyugati forrás. A washingtoni Kongresszusi Könyvtár számára is a csere a posztszovjet dokumentumok beszerzésének fő formája, de a posztszovjet államok egyre csökkenő számú könyvet tudnak küldeni (megszűnt az állami támogatás, kevesebb a nyelveket tudó könyvtáros, kevesebb kiadványt tudnak vásárolni cserepartnereiknek, az új törvények kevesebb kötelességszerű juttatnak a könyvtáraknak, maga a nemzeti könyvkiadás is nagymértékben visszaesett).

Részben az ellentmondásos helyzet miatt sok amerikai szlavisztikai könyvtáros vitatja a kiadványcsere hasznát, mondván, a sok levélváltás és kompliká-

ció miatt a költségek magasabbak is lehetnek annál, mintha csak megvették mindent, amire szükségük van. Mások rámutatnak, hogy a csere révén sok, a piacon be sem szerezhető, kis példányszámú megjelent, de tartalmilag fontos kiadványhoz lehet hozzájutni. A posztszovjet cserepartnerek gyakran „előválogatják” az anyagot, az érintett amerikai könyvtárak gyűjtőköre szerint (amelyet levelezés, személyes látogatások alapján tisztáznak, majd a gyakorlatban finomítanak).

A centralizált szovjet könyvtári rendszer bizonyos előnyökkel járt az amerikai könyvtárak számára (pl. akkor a Szovjetunió egész területéről be tudtak szerezni kiadványokat, míg most közvetlenül az illetékes államokhoz kell fordulni), a korlátozások feloldása viszont óriási mértékben kiszélesítette a kiadványcsereben érdekelt könyvtárak körét, s a területi [oblaszt szintű] könyvtárak váltak a legfontosabb partnerekké.

A Szovjetunió utódállamaival folytatott nemzetközi csere főbb problémái: a levelezésben való késlekedés azzal járhat, hogy a kért címekeket soha többé nem lehet beszerezni; a gyakran gyenge csomagolás miatt sok könyv elvész, s az üres borítékból nehéz rekonstruálni, mi veszett el; a téves címzés is előfordul. Mindezekhez most új gondok is adódtak: pl. Ukrajnában és Oroszországban néha jelentős vámot kell fizetni a csereküldeményekért (az utóbbiban kénytelenek „humanitárius segélyként” megjelölni a küldeményeket, hogy elkerüljék a vámot). Sok könyvtár ezek miatt anyagi okokból sorra kénytelen felmondani a csere-megállapodásokat. A szerző megjegyzi, hogy annak idején, a gazdasági világválság éveiben, sok amerikai könyvtár is kénytelen volt anyagi okokból szüneteltetni a nemzetközi csereét.

A legújabb fejlemény biztató: a cserepartnerek közül sokan e-mail címet szereztek, s a Kongresszusi Könyvtár ez alapján tervezi a csereajánlatok elektronikus kezelését, amitől az átfutási idő csökkentését, valamint a postaköltség mérséklődését is várja.

(Mándy Gábor)

98/037

NORMAN, O.Gene: The impact of electronic information sources on collection development: a survey of current practice = *Libr.Hi Tech.* 15.vol. 1997. 1-2.no. 123-132.p. Bibliogr. 49 tétel.

Az elektronikus információforrások hatása az állománygyarapításra: a jelenlegi helyzet felmérése

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus publikáció; Felmérés [forma]

A tanulmány az elektronikus információforrások hatását vizsgálja az állománygyarapításra, az Egyesült Államok középnyugati területének 15 egyetemi könyvtárában. A felmérés eredményét irodalomkutatás és konferencia-előadások információi egészítik ki. A vizsgált területek: gyarapítási keret, állománygyarapítási irányelvek, licenz-politika; az elektronikus források azonosítása, értékelése, kiválasztása és kifejlesztése; szakreferensek kiképzése az elektronikus források használatára; az elektronikus dokumentumok osztályozása; az állománygyarapító könyvtáros szerepének változása.

(Autoref.)

98/038

WIESNER, Margot: EDI between libraries and their suppliers: requirements and first experiences based on the EDILIBE project = *Program.* 31.vol. 1997. 2.no. 115-129.p.

Elektronikus adatcsere könyvtárak és könyvtárel-látók között: az EDILIBE projekt követelményei és kezdeti tapasztalatai

Állománygyarapítás; Fejlesztési terv; Könyvtárellátó; Távközlés

Az EDILIBE projekt (Electronic Data Interchange for Libraries and Booksellers in Europe) Németország, Spanyolország, Hollandia, Olaszország és az Egyesült Királyság könyvtárait és könyvkereskedőire terjedt ki. E program, amelyet az Európai Könyvtári Program részeként az Európai Unió finanszírozott, 1993 áprilisától 1995 decemberéig tartott. A cikk az állománygyarapító könyvtárosok jelenlegi szerepét tárgyalja, és felvázolja, hogy az elektronikus adatcsere (EDI) hogyan használható fel az állománygyarapítási információk szervezésére. A cikk ismerteti az EDI szabványok bevezetésének és az EDILIB idején kifejlesztett szoftverek használatának gyakorlati tapasztalatait.

(Autoref.)

Lásd még 57

Állományvédelem

98/039

EDEN, Paul: Concern for the future: preservation management in libraries and archives = *J.Librariansh.Inf.Sci.* 29.vol. 1997. 3.no. 121-129.p. Bibliogr.

Gondoskodás a jövőről: az állományvédelem szervezése a könyvtárakban és a levéltárakban

Állományvédelem; Felmérés; Munkaszervezés

A Loughborough University könyvtártudományi tanszéke két felmérést végzett könyvtárosok, illetve levéltárosok állományvédelmi-megőrzési politikájáról. Az első felmérést 682 brit egyetemi, nemzeti, közművelődési és szakkönyvtárnak küldték ki, a másodikat pedig 290 levéltár részvételével végezték. Ezen kívül beszélgetést folytattak 25 olyan könyvtá-

rossal, levéltárossal és konzerválási szakemberrel, akiknek felelősségi körébe tartozik az állományvédelem. A kutatás alapján a szerző a következő kérdéseket tárgyalja: az érintettek hozzáállása a megőrzés kérdéséhez; a megőrzésre szánt anyagok kiválasztása; a rendelkezésre álló erőforrások; külső finanszírozás; az állományok megnövekedett használata; fotómásolási igények; a megőrzés elhanyagolása a múltban; digitális technológiák. Következtésként megállapítja, hogy bár a könyvtárosok és levéltárosok másképpen látják a megőrzés kérdését, hasonló problémákkal kell megküzdeniük. A digitalizálás és a hálózatok lehetőséget adnak a kutatók számára a távoli eredetiek géppel olvasható változatának elérésére, de elengedhetetlen egy átfogó, országos megőrzési politika kifejlesztése.

(Autoref.)

Különgyűjtemények

98/040

JUPP, Bill: The Internet Library of Early Journals = Aslib Proc. 49.vol. 1997. 6.no. 153-158.p.

A Régi Folyóiratok Internet Könyvtára

Alakfelismerés; Dokumentum -gépi információhordozón; Folyóirat; Régi és ritka könyvek; Számítógép-hálózat

A cikk felvázolja a könyvtári dokumentumok digitalizálásának három fő módszerét, kimutatva ezek előnyeit és hátrányait. Ezután bemutatja a régi folyóiratok Internet könyvtárának programját (Internet Library of Early Journals), amelynek keretében 18-19. századi folyóiratcímeiből kiválogatott dokumentumokat helyeznek el az Interneten. A kutatók

érdeklődésének megnyerésére egy nagyméretű elektronikus archívumot szeretnének létrehozni: a projekt célja 120 ezer oldal digitalizálása. Nyomatott és mikrofilm eredetiket egyaránt felhasználnak, az előbbiekre a Minolta PS3000P típusú, az utóbbiakra pedig a Meckel MX500XL-G típusú szkennert használnák. A nagymennyiségű feldolgozás és az alacsony költségek érdekében kizárták a munkaigényes kézi műveleteket: a szkennelt oldalakból OCR technikával előállított szövegfájlokat manuálisan már nem ellenőrzik. Az adatbázisban való keresésre ezért az Excalibur EFS szoftverrel az ún. „fuzzy” keresési technikát alkalmazzák, amely lehetőséget ad a keresőkérdésnek az OCR karakterfelismerési pontatlansága miatt nem pontosan megfelelő kifejezések megtalálására is. A program csak nemrégiben indult be teljes kapacitással; a szerző ismerteti az eddigi eredményeket.

(Autoref.)

Feldolgozó munka

98/041

MANN, Thomas: „Cataloging must change!” and indexer consistency studies: misreading evidence at our peril = Cat.Classif.Q. 23.vol. 1997. 3-4.no. 3-45.p. Bibliogr.

A „Cataloging must change!” című cikk népszerűvé vált, a tárgyszavazás nagyfokú következetlenségére vonatkozó megállapításának cáfolata

Az eredeti cikk (Library Journal, April 1. 1991, 42-47.p) fordítása megjelent a Könyvtáros 1993. februári számában, a 15-21. oldalakon

Dokumentumleírás; Dokumentumleírási szabályzat; Online katalógus; Tárgyi feltárás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Hawthorth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Dorothy Gregor és Carol Mandel a „Cataloging Must Change” című, 1991-ben írt cikkükben azon nézetüket igyekeztek népszerűsíteni, hogy a katalogizálók között csak 10-20 százalékos az egyetértés az LC-deszkriptorok használatában. Emiatt az állítólagos következtetlenség miatt a szerzők azt javasolják, hogy a katalogizálók bátrabban fogadják el az eredeti példány alapján osztályozók vitatható tárgyszavait. Ez a következtetés azonban az indexelési következtetlenséget vizsgáló előző tanulmányok helytelen értelmezésére alapszik. A „10-20 százalékos egyezés” ugyanis olyan osztályozási törekvésnek az eredménye, amikor az ellenőrzött szókészletnek, pl. az LC tezaurusának vagy tárgyszójegyzékének a hiányában próbálták meg ugyanazokat a természetes nyelvi kifejezéseket kitalálni az osztályozók. A Gregor és Mandel által hivatkozott források nem támogatják az ő következtetésüket, sőt, néhány forrás egyenesen ellentmond annak. A könyvtárosoknak nem szabad naiv módon elfogadni a „10-20 százalékos egyezés” állítását, mert ez komoly negatív hatással lehet az Egyesült Államokban elfogadott és kialakult osztályozási gyakorlatra.

(Autoref.)

98/042

EVIN LONG, Chris: The Internet's value to catalogers: results of a survey = Cat.Classif.Q. 23.vol. 1997. 3-4.no. 65-74.p.

Az Internet értéke a katalogizálók számára: egy felmérés eredménye

Dokumentumleírás; Felmérés [forma]; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Hawthorth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A katalogizálók már évek óta beszámolnak az Internet katalogizálási célú használatáról, ám mind ez ideig kevés értékelés született arra nézve, hogy az Internet a katalogizálás mely területei esetében hasznos, és melyeknél haszontalan. E kérdés megválaszolására felmérést végeztek, amelyből az derül ki, hogy a katalogizálók négy területen használják az Internetet: keresés más könyvtárak OPAC-jaiban, kommunikáció kollégákkal, katalogizálási dokumentáció és kiadványok online elérése, besorolási adatok egységesítése. Néhány résztvevő olyan rész-folyamatokat is megemlített, amelyek esetében az Internet nem bizonyult hasznos segédeszköznek.

(Autoref.)

98/043

JENG, Ling Hwey: A converging vision of cataloging in the electronic world = Inf.Technol.Libr. 15.vol. 1996. 4.no. 222-230.p.

Katalogizálás az elektronikus világban: elméleti kérdések

Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás; Gépi indexelés; Koordináció -nemzetközi; Számítógép-hálózat

A jövő könyvtárának fogalmát kimerítően tárgyalta a szakirodalom az elmúlt évtizedben. Az Internet-források kifejlesztése egy lépés ebbe az irányba, jól lehet az elektronikus források szervezésének módszere még messze van az ideálistól. A cikk feleleveníti a könyvtári katalogizálás történetét a manuális módszertől az elektronikus rendszerekig, s áttekinti

az elektronikus információforrások szervezésére és a kapcsolódó kérdésekre irányuló mai próbálkozásokat. Végül egy jövőképet vázol fel az elektronikus katalogizálásról, s ismerteti a teendőket, amelyek eme jövőkép megvalósítását célozzák.

(Autoref.)

98/044

POULTER, Alan: The Internet as a tool for descriptive cataloguing = Cat.Classif.Q. 24.vol. 1997. 1-2.no. 187-194.p.

Az Internet mint a dokumentumleírás eszköze

Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A szerző megvizsgálja, milyen hatással van az Internet a dokumentumleírók munkájára. A legtöbb új lehetőség a Weben hozzáférhető szolgáltatásokból ered. E szolgáltatások egyrészt összekapcsolják a katalogizálókat az ellátókkal, kiadókkal és dokumentumszolgáltatókkal, másrészt hatalmas mennyiségű referenz-, illetve katalogizációs információhoz nyújtanak hozzáférést. A szerző szerint ezek a Web-szolgáltatások gyökeresen meg fogják változtatni a dokumentumleírás gyakorlatát.

(Autoref.)

98/045

SANTARSIERO, Marisa: La biblioteca prossima ventura: le risorse Internet dalla catalogazione alla fruizione = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 411-422.p. Bibliogr. 19 tétel.

Res. angol nyelven

A közeljövő könyvtára: Internet-források a katalogizálástól a használatba adásig

Feldolgozó munka; Számítógép-hálózat

A cédulakatalógus dolga az volt, hogy a bibliográfiai leírásokat egy adott gyűjtemény vonatkozásában rendezze, s esetlegesen, főként együttműködési esetekben utalt külső hozzáférési lehetőségre, más leelőhelyre. Az FTP, Gopher, Web, Mosaic és hasonló eszközök rendkívüli elterjedése megnövelte az Internet ilyen célú információterjesztő szerepét. A digitális szövegek és az OPAC-ok olyan virtuális könyvtárat alakítanak ki, amelyben a használónak azt a lehetőségét, hogy megtalálja, azonosítsa az információt, hamarosan felváltja az, hogy azt meg is tudja osztani. A Web azonban, bármilyen erőteljes eszköz is, valódi irányított keresést nem nyújt a használónak.

A könyvtárak halaszthatatlan feladata immár, hogy megnöveljék az elektronikus források értékét, mégpedig a szokásos könyvtári folyamat révén. Azaz értékeljék, válasszák ki és katalogizálják ezeket a forrásokat, leírásaikat (mintegy digitális katalógust létesítve, Web-dokumentumok címeit, URL-okat, stb.) tegyék OPAC-jukban hozzáférhetővé, a használó igényeihez szabva. Az USMARC 856 mezőjét használva HTML formátumban lehet indexeket létrehozni a távoli elektronikus források tárgyi feltárása érdekében.

Ugyancsak érdekes irányzat, amelyre mostanában több szoftverfejlesztés is mutat, hogy olyan kliens programokat készítsenek, amelyek a személyi számítógépre installálva interaktív módon tudnának a forrásokról indexeket létrehozni és karbantartani, miközben a hálózat-használó navigál. Minden új könyvtári kezdeményezés arra irányul, hogy a papír-alapú és a távoli, elektronikus forrásokról szóló információkat integráljan, a felhasználó igényeihez

és információkeresési szokásaihoz igazítva tudják hozzáférhetővé tenni. Mindez a katalogizálásban és a referenz tevékenységben igényel új készségeket a könyvtárosoktól.

(Mohor Jenő)

98/046

CID GIGANTE, Maristela: Os sistemas de classificação bibliográfica como interface biblioteca/usuário = Cienc. Inf. Bras. 25.vol. 1996. 2.no. 193-196.p. Bibliogr. 8 tétel.

Az osztályozási rendszer, mint a könyvtár „felhasználói felülete”

Osztályozáselmélet; Osztályozási rendszer

Az osztályozási rendszereket mindig befolyásolták azok a társadalmi körülmények, amelyek között lettek, így a Dewey, illetve az ETO sem igazán felel meg a mai, a számítógépes hálózatok, információs országutak, a tájékoztatói önkiszolgálás jellemzte körülményeknek. A tizedes osztályozások használata a nagy adatbázisokból való információnyerésre nehézségekhez vezet és információvesztést okoz. Ideje, hogy az információs szakemberek olyan új eszközöket és módszereket javasoljanak, amelyek jobb, hatékonyabb, kényelmesebb felületet biztosítanak az információs rendszer és használója között.

(Autoref. alapján)

98/047

MacEWAN, Andrew: Electronic access to fiction = Vine. 105.no. 1996. 41-44.p.

Tárgy szerinti elektronikus hozzáférés regényekhez: a British Library kísérlete

Indexelés; Online katalógus; Próza; Tárgyi feltárás

A könyvtárhasználók egyre inkább maguk végzik a könyvek előjegyzését, hosszabbítását, kölcsönzését és visszavételét. A British Library új, szépirodalmat indexelő vállalkozása arra szolgál majd, hogy a használók a tudományos irodalomhoz hasonlóan maguk választhassanak a szépirodalomból is. Hagyomány, hogy a könyvtárak másképpen tárják fel a szépirodalmat (többnyire csak szerző és cím szerint) és a tudományos-ismeretterjesztő irodalmat (amelyben az osztályozási és indexelő rendszerek segítenek eligazodni).

A British Library 1997 januárjától a szépirodalmi műveket a Kongresszusi Könyvtár tárgyszórendszerével (LCSH) indexeli, emellett alkalmazza az amerikai könyvtáros egyesületnek (ALA) a szépirodalom tárgyi feltárására vonatkozó irányelveit is a műfajok/formák, a szereplők, a helyszínek és a művek témája tekintetében. Ezt a módszert az OCLC/LC Fiction projektjében már alkalmazzák. A műfajokat a kiadók, terjesztők, könyvtárosok és olvasók által jól ismert terminológiával nevezik meg. A megnevezések között szerepel pl. a western, a detektívregény, a szerelmi történet, a történelmi regény, az életrajz, a szatíra, stb. Ezeket a keresési szempontokat a 655-ös MARC mezőben adják meg, ahol a tárgyi szempontoktól elkülönítve kereshetők.

A tárgy szerinti keresésre a 650-es mező szolgál, ezen belül formai alosztással (\$xFiction) jelölik, hogy nem tudományos, hanem szépirodalmi műről van szó.

A szépirodalom tárgyi feltárását a könyvek borítóján szereplő kiadói ismertetések információtartalmához hasonlíthatjuk, amely szintén a választást könnyíti meg, illetve befolyásolja. A számítógépes olvasói katalógusban a témák között böngészve lehet szerzőkre vagy címekre bukkanni.

A tárgyi kereséshez a katalogizálók rendelkezésére áll az LCSH tézauruszának teljes hivatkozásrendszere. A British Library szakemberei tervezik, hogy a bibliográfiai fájl és a tézauruszfájl összekapcsolják

a használók számára is. A projekt további sorsa a használói fogadtatástól és igényektől függ.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 16-17, 64

Katalógusok

98/048

BEHESHTI, Jamshid – LARGE, Valerie – BIALEK, Mary: PACE: a browsable graphical interface = Inf. Technol. Libr. 15.vol. 1996. 4.no. 231-240.p.

PACE: böngészhető grafikai felület online katalógushoz

Böngészés; Ember-gép kapcsolat; Információkeresési rendszer értékelése; Online katalógus

A PACE (Public Access Catalogue Extension) egy olyan grafikus használói felület, amelyet az online katalógusok hatékonyságának növelésére fejlesztettek ki. A rendszer a polcokon elhelyezett könyvek valóságos képét utánozza, a katalógusban való böngészés segítésére. A PACE-t egy főiskolai könyvtár valóságos működési környezetében összehasonlították a Best-Seller nevű szöveges katalógussal. Az eredmények azt mutatják, hogy a PACE egyszerű, grafikus felülete a gyorsaság és a relevancia tekintetében ugyanolyan jól szerepelt, mint a második generációs OPAC, ám a hallgatók nagy többsége szívesebben használta az ismerős könyvtári környezetet utánzó grafikus rendszert, mint a szöveges online katalógust.

(Autoref.)

98/049

BEHESHTI, Jamshid: The evolving OPAC = Cat. Classif. Q. 24.vol. 1997. 1-2.no. 163-185.p. Bibliogr. 53 tétel.

Az online katalógusok új generációjának kifejlődése

Ember-gép kapcsolat; Kompatibilitás; Online katalógus; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Hawthorn Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A szerző áttekinti a nyilvános online katalógusok fejlődését az új információtechnikai fejlemények tükrében, az első generációs OPAC-tól (néhány hozzáférési pont, karakterenkénti keresés, parancs üzemmód, fekete-fehér szöveges képernyő, rövid rekordformátum stb.) a második generációs OPAC-on át (logikai operátorok, közelségi [proximity] operátorok, kulcsszavas keresés, a raktári rend számítógépes rekonstruálása, sugó funkció, választható képernyő-stílusok stb.) a jövő még kísérleti stádiumban levő katalógusaiig.

Az OPAC kísérletezés alatt álló generációját az jellemzi, hogy minimális tanulással is használható, hozzáférhető az Interneten, kliens-szerver modellen alapul, grafikus használói felületet alkalmaz; legfőbbjük a Z39.50-es protokoll előírásainak is megfelel. A hierarchikus modellel szemben itt a feladatok megoszlanak a szerver-gép és a kliens-gépek között, amire a moduláris programozás ad lehetőséget. A kliens-platformok változatosak lehetnek (pl. DOS, Windows, UNIX). Az eltérő rendszerek kompatibilitásának biztosítására az ISO egy szabvány-jellegű modellt dolgozott ki (Open Systems Interconnection Reference Model, vagy OSI), amely hét különböző szint számára foglal magában protokollokat: a fi-

zikai szint, az adatkapcsolat, hálózat, adatátvitel, használati alkalom, megjelenítés, valamint alkalmazás. Mindez arra hivatott, hogy egyszerűsítse a különböző számítógépek közötti adatmozgást (pl. az alkalmazói szinten begépelte üzenet a fizikai szintre kerül, a távközlés révén a másik számítógépbe jut, ahol a különböző rétegeken keresztül ismét az alkalmazási szinten köt ki).

Az Egyesült Államokban az Internet számára is kidolgoztak szabványokat a különböző rendszerek együttműködésének biztosítására (pl. a TCP/IP protokoll, s azon belül a Telnet, az FTP, valamint az egyszerű levelek továbbítására egyszerűsített SMTP). Míg az OSI-t módszeresen fejlesztették ki, és a hosszú távú kompatibilitást szolgálja, a TCP/IP alkalomszerűen oldott meg egy-egy problémát. A Hytelnet a könyvtári katalógusok és egyéb, Telneten elérhető adatbázisok másodfokú adatbázisaként fejlődött ki, de nem oldotta meg a távoli katalógusok egységes kezelésének problémáját, s így a hívó félnek küszködni kell a távoli online katalógus használói felületével (amelyet általában helyi célra fejlesztettek ki, nem a távoli olvasó igényeit veszi alapul).

Az Archie, Veronica, Jughead, Gopher, valamint a WAIS után a Web lett az Internet-navigációs eszközök következő generációja (hiperkapcsolódással, grafikus interfésszel és kliens-szerver struktúrával), illetve megjelentek a Webtől „tűzfalal” elválasztott, egy-egy intézményen belül kifejlesztett intranetek. A Z39.50 protokoll lehetővé teszi az egyes könyvtári online katalógusok legharmonikusabb összekapcsolódását; ezt a „Z39.50 Maintenance Agency” gondozza, illetve a problémák megoldásában a „Z39.50 Implementor Group” (ZIG) segít. A cikk részletesen leírja a protokoll működését és az új online katalógusok „webes” használói felületét, képernyőképekkel (a michigani, minnesotai és oslói egyetemi rendszerekből véve).

A szerző hangsúlyozza a polcok közötti elektronikus tállás fontosságát, lehetségesnek tartja a virtuális

valóságok könyvtári katalógusokra való alkalmazását, egy VRML (Virtual Reality Markup Language) kifejlesztésével, valamint – még későbbi lépésként – az online katalógusok „intuitív rendszerekké” fejlesztését.

(Mándy Gábor)

98/050

Web services from special libraries = Libr.Technol. 2.vol. 1997. 4.no. 77-79.p.

Könyvtári katalógusok a Web-en: két brit szak-könyvtár tapasztalatai

Konverzió; Online katalógus; Számítógép-hálózat; Szoftver-választás

A két cikk arról számol be, hogy új könyvtári katalógusprogramok segítségével hogyan sikerült összekapcsolni az online katalógust az Internettel.

A Royal Postgraduate Medical School könyvtára a Sirsi cég Unicorn szoftverével bővítette az Internet-szolgáltatásokat, Web-browser katalógushozzáféréssel. A könyvtár 1997 áprilisában hozta létre Web-lapját, s ugyanakkor az online katalógust is bővítette egy Web-felülettel („WebCat”). A könyvtár 1995-ben installálta az Unicorn rendszert a könyvtári belső munkafolyamatok gépesítésére; ma az egységesített neveket tartalmazó (authority), katalogizáló, kölcsönző, könyvtárközi, folyóirat-nyilvántartó, valamint online katalógusmodult használják. Főleg azért döntöttek az Unicorn mellett, mert az tetszetős és könnyen használható grafikus felülettel rendelkezett, amelyet az olvasótábor többségét alkotó Windows- és Macintosh-használók már ismeretek, továbbá a használat jellege miatt (pl. ily módon könnyebbé vált a génstruktúrák visszakeresése). A távoli felhasználók számára azonban csak a karakter-alapú Telnet-hozzáférés volt lehetséges.

A WebCat szoftvert magát is az Internetről töltötték le, s a Sirsi cég azt a távolból konfigurálta. Meglepően egyszerűen használható, a betanulási idő is rövid volt. A konfigurálást az egynapos kiképzés során oldották meg, példa formájában. A WebCat a szokványos katalógusfunkciókon kívül lehetővé teszi, hogy ha egy szerző műveit kerestük meg, a hozzárendelt tárgyszóra kattintva hasonló műveket is találhassunk.

A kezdetektől fogva igyekeztek a legtöbb elektronikus publikációt integrálni a helyi online katalógusban, pl. a MARC-rekord 856-os mezője segítségével. Ezenkívül elágazásokat nyújtanak a könyvtár honlapjáról olyan szolgáltatásokra, mint pl. az Omni. A WebCat honlapján egy információs „gateway” is található, más Internet-helyekhez. A kísérlet eddig pozitív visszhangot váltott ki a használók körében.

A másik írás („kis könyvtárak az Interneten”) a Heritage szoftverre épülő Web-katalógust ismerteti, a Sussex Egyetem, közelebbről a tudománypolitikai kutatóhely („Spru”) könyvtári és információs szolgálatában.

A Spru könyvtárának katalógusa a tudománypolitikai és innovációs szakirodalom elismert forrása. 1978-ban és 1984-ben mikrofilmlapon tették közzé a kutatók számára. A könyvtárat 1989-ben automatizálták (a Specialist Computer Systems cég *Bookshelf* nevű szoftverével, amely egy olcsó integrált könyvtári program volt, kulcsszavas kereséssel, logikai operátorokkal. Később felmerült a hálózati hozzáférés igénye, amellyel a Pick operációs rendszeren futó Bookshelf nem volt kompatibilis. Közben magának a Bookshelf-nek a fejlesztése is abba maradt, ezért – egy fejlesztési pályázat eredményeképpen – áttértek a jelenleg használt Heritage szoftverre (ez az Inheritance Systems cég terméke).

A Sussex Egyetem a tanszéki szerverekre épülő osztott hálózat fejlesztését kezdte meg, a Novell Network 4.10-es verziójával, kombinált operációs rendszerrel (Unix és Windows NT). A Heritage szoftver-

re való áttérés könnyű volt, nem okozott zavarokat a könyvtár munkájában.

A távoli hozzáférés három alapvető módszere: Telenet, a brit nemzeti felsőoktatási hálózaton keresztül, valamint az Internet-Opac online katalógus révén. A Heritage 1996 márciusa óta működik, fennakadás nélkül, és június óta a távoli hozzáférést is megoldották. A korábbi online katalógus adatbázisát újra kellett indexelni, egy PC-n installálták a Linux operációs rendszert és az online katalógus egy másolatát (az Internet-Opac tartalékaként). Az Inheritance Systems szeptemberben installálta az Internet-Opac modult, az O'Reilly cég WebSite szervert programjával, s novemberében már a béta-tesztelés is elkezdődhetett. A rendszer hardver-igénye alacsony: a fentiekhez a könyvtár mindössze egy Pentium 166 MMX számítógépet használ (32 MB RAM, 1.2 G Winchester, PCI Ethernet-kártya).

A cikk áttekinti a Heritage Internet-Opac modulját (képernyőképekkel) és a könyvtár által végzett honosítási folyamatot.

A katalógus – többek között – lehetővé teszi a hypertext-keresést (a teljes bibliográfiai rekordon belül), könyvjelzők elhelyezését (ezeket visszamenőleg, más program futtatása után is meg lehet találni, egy lépésben, a jelszóval védett menüsínteken való áthaladás nélkül).

A tervek között szerepel a használó által kölcsönzött művek kilistázása, valamint a visszakeresett rekordokból a kapcsolódó URL-ekre való átugrásnak, ill. a vonatkozó fájlok megnyitásának a lehetősége.

(Mándy Gábor)

98/051

CORRADI, Gian Luca – MICONI, Claudia – VITIELLO, Giuseppe: Dalla sperimentazione del progetto FACIT alla riconversione del Catalogo Palatino della Biblioteca nazionale centrale di Firenze = Boll. AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 437-444.p. Bibliogr. 9 tétel.

A Firenzei Központi Nemzeti Könyvtár egyik katalógusának retrospektív konverziója

Konverzió; Nemzeti könyvtár

A katalógusok retrospektív konverziója végre Olaszországban is aktuális problémává vált. Ennek egyik módja a leírások optikai karakterfelismerőn keresztüli digitalizálása. Ennek a módszernek legátfogóbb kísérlete az 1993-ban elkezdett FACIT (Fast Automated Conversion with Integrated Tools) projekt, amelyet először néhány dán könyvtárban próbáltak ki, majd Görög- és Olaszország csatlakozott a tervezetthez. Lényege, hogy a bibliográfiai leírásokat (az írógéppel írt, vagy nyomtatott katalóguscédulákat) egy optikai karakterfelismerő eszköz (a FACIT esetében a magyar Recognita Plus 2.0) teszi számítógéppel kezelhetővé. Többnyelvű katalógusok esetében a 8 bites karakterkészletek elégtelennek bizonyultak, ezért a 16 bites UNICODE használata vált szükségessé.

A cédulák formai elemzése nyomán szoftver különbözteti meg a leírás különböző elemeit. A FACIT prototípusa nem integrált alkalmazás, önálló PC-n fut Windows 3.11 vagy Windows 95 alatt, DOS környezetben és 8 bites karakterkészletet használ. Problémákat elsősorban a karakterfelismerő félreértelmezései (1 – I, c – e, 5 – S, r – n, in – m, lc – k stb.) okoznak, valamint az a tény, hogy a cédulaformák felismerésére a rendszer csak a DOS 640 K memóriáját tudja használni, függetlenül attól, hogy hány MB RAM van a gépen.

A FACIT nem való kis könyvtáraknak, s nem alkalmas nagyon „tarka” – sokféle módon írt cédulából álló – katalógusok konvertálására. Gazdaságossága igen sok tényezőtől, de leginkább a katalógus egységességétől, céduláinak mennyiségétől és azok állapotától függ.

A Firenzei Központi Nemzeti Könyvtár egyik katalógusa, a „Palatino”, különböző okokból alkal-

masnak látszott a FACIT-tal való konvertálásra. Olyan – a XV.-től a XIX. századig terjedő eredetű – állományt tár fel, amely művek leírásainak külső forrásokból való „letöltése” nem kecsegtet sok sikerrel, kb. 225 ezer cédulából áll, amelyeket egy időben (az ötvenes években), egységes formában gépeltek át különféle régi kézírásos leírásokból. A próbák során viszont kiderült, hogy a cédulák minősége (és a papír állapota) meglehetősen rossz, a beszkenyelés nyomán létrejött ASCII szöveg igen sok hibát – ráadásul nem is a karakterfelismerő „oktatásával” kiküszöbölhető típushibát – tartalmaz. Szükség volt tehát a nagyon alapos (és a gazdaságosság ellenében ható) kézi hibajavításra. A kísérletek alapján, és hogy mégis konvertálják a Palatino katalógust, egy Windows környezetben futó szoftver segítségével az ISO Jpeg formátumában a cédulák képi formáját archiválták. Így a cédulák színesben láthatók (a javításokkal együtt), és arra is várnak, hogy az optikai karakterfelismerés lényeges javulása után ismét megpróbálhassák a valódi, szöveges konvertálást. A cédula-képek szerző, rövid cím és megjelenési év szerint vannak indexelve, így visszakereshetők. Távoli felhasználók az Interneten a WWW segítségével is igénybe vehetik.

(Mohor Jenő)

98/052

MURATOV, A.L.: Retrospektivnaâ konverziâ Gosudarstvennogo general'nogo kataloga = Bibliografiiâ. 1997. 3.no. 7-11.p.

Az Állami általános katalógus retrokonverziója

Konverzió; Központi katalógus -online

Az Oroszországi Könyvkamarában (Rossijskaa kniznaa palata) 1989-ben kezdtek foglalkozni az Országos Központi Katalógus konvertálásával. Ez a katalógus több mint 11 millió könyvről tartalmaz bib-

liográfiai leírásokat. Különbéféle rész-katalógusaiban (szerzői, testületi, kollektív szerzői, sorozati, nemzetiségi nyelvi), továbbá: analitikus, recenziós, tárgyi, szak- és külföldi-földrajzi rész-katalógusaiban természetesen ennél is több, 31,1 millió cédula található. Ezt a katalógusegyüttest 1917 óta fejlesztik, s így benne mind a leírások elveiben, mind rögzítésében (kéz-, gépirásos, nyomtatott, más forrásból kivágott) jelentősek az eltérések. Ezek a katalógusok kizárólag szolgálati hasznosításúak.

E nagyságrendek láttán a vizsgálódásoknak az alábbi kritériumok betartását feltételezve kellett végbemenniük: a retrospektív konvertálás folyamatában ki kell javítani a hagyományos katalógusban előforduló hibákat, olyan módszereket kell találni, amelyek a lehető legkevesebb élő munkát igénylik, a munkát a szerzői katalógussal kell kezdeni (ez 4,6 millió cédula), biztosítani kell a konvertált katalógus hazai és nemzetközi kompatibilitását, a hagyományos katalógust a konvertálás folyamata közben nem szabad kivonni a forgalomból.

Az előkészítő munkák során kiderült, hogy a könyvkamara önmagában nem képes (különösen nem a mai dotálási körülmények közepette) e vállalkozást megvalósítani, főként az Oroszországi Állami Könyvtár (a volt Lenin Könyvtár) és az Oroszországi Nemzeti Könyvtár (a volt Sal'tykovSedrin Könyvtár) tekintendő olyanak, amelyek részvétele elkerülhetetlen.

Ugyancsak az előkészítő munkák keretében készültek el azok a feldolgozási minták, amelyek alapján tesztelték, majd tökéletesítették a korábban kimunkált szabályzatok különféle vonatkozásait.

Hátra van még annak pontosítása is, mely szervezeteknek kell kötelező módon bekapcsolódniuk a vállalkozás realizálásába, milyen lesz a vállalkozás finanszírozása, kik lesznek a beruházói, miként funkcionálnak majd a „flott” munkához szükséges kapcsolatrendszerek. Csupán ha mindez megtörténik, szabad nekilátni a konkrét munkának.

(Futala Tibor)

Lásd még 47

Információkeresés

Lásd 25, 48, 58, 83

Olvasószolgálat, referenz

98/053

MASON, Marilyn Gell: Sex, kids and the public library = Am.Lib. 28.vol. 1997. 6.no. 104-106.p.

Gyermekek és Internet-pornográfia: a közkönyvtár feladatai

Cenzúra; Gyermekek- és ifjúsági olvasók; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Szexuális kérdések -irodalomban

Marilyn Gell Mason, a clevelandi (Ohio, USA) városi könyvtár igazgatója helyi tapasztalatok birtokában mutatja be azt az aktuális problémát, amellyel minden Internet használatra berendezkedett közművelődési könyvtár szembesül manapság. Azok a káros hatások, amelyek a gyermekeket érhetik pornográf, vagy egyéb durva szexuális tartalmú Web-lapok lekérdezésekor, olyan országos, de mondhatni, nemzetközi méretű szakmai vitát eredményeztek, amely remélhetőleg elősegíti majd a jelenség sikeres kezelését.

A tömegtájékoztatás az Egyesült Államokban immár mindenütt azt harsogja, hogy a gyermekek számára többé nem biztonságos hely a közművelődési könyvtár. Egyenesen azzal vádolják az Amerikai

Könyvtáros Egyesületet, hogy olyan tagkönyvtárai vannak, amelyek a pornográfiát terjesztik. Meglehetősen bonyolult kérdés, hogy miként prezentálják a könyvtárak a ma világszerte hozzáférhető 34 milliós Web-lapot anélkül, hogy ne sértenék a szülők és mások jogos, a szolgáltatás tisztaságával kapcsolatos elvárásait. Amíg a könyvtárosok az egyetemes hozzáférhetőségért küzdenek valószínűsíthető sikerrel a bíróságok előtt, addig előfordulhat, hogy pert vesztenek a közvélemény esküdtszéke előtt. A végső döntést minden bizonnyal nem a jogászok fogják kimondani, hanem a könyvtárosok és a könyvtárhasználók. Mindez pedig attól függ, hogy a közművelődési könyvtár megtartja-e azt a fajta hitelességét, amelyet szinte kizárólagosan, már csak egyedül élvez a közintézmények iránt bizalmatlanná vált amerikai környezetben.

Megfigyelhető számos olyan törekvés is, amely szabályozni próbálja az Internet használatát szűrő szoftverekkel, szülői engedélyhez kötéssel, a képernyő elrejtésével, vagy éppenséggel jól láthatóvá tételével, illetve adott esetben a tiltottnak ítélt oldalak lekérdezésekor az elparancsolással. Mindez ellentétben áll az ALA által támogatott könyvtári jogi kódex elvárásaival, amelyek szerint valamennyi könyvtári anyaghoz biztosítani kell a szabad hozzáférést, beleértve az Interneten fellelhető információkat is, korraló tekintet nélkül.

Sajnálatos módon minden korlátozásra irányuló kísérlet újabb problémákat vet fel. Szűrők alkalmazásával, nemcsak az egyértelműen károsnak ítélt oldalak maradnak le a képernyőről, hanem például számos, a mai korban nélkülözhetetlen egészségügyi felvilágosító anyag is fennakad a többnyire elnagyoltan, durván kialakított szűrőn. Ezek visszahelyezése jelentős túlmunkát követel a könyvtárosoktól. A szülői engedélyhez kötésről csak annyit, hogy az bármikor kijátszható egy alkalmilag kölcsönként olvasójeggyel, a képernyők felügyelése pedig gyakorta igen kínos helyzeteket eredményezhet.

Mivel nem rendelkezünk elfogadható technológiai megoldással, bevált minták alapján kell hozzájárítani a helyzet tisztázásához, hiszen az Internet segítségével olyan nyilvános anyagokat szolgáltatunk, amelyek nem találhatóak az állományunkban, de sok esetben egyáltalán nem is szerezniük be azokat. Milyen legyen a közművelődési könyvtár szerepe ebben a helyzetben?

Az egyéni szabadságjogok tiszteletben tartása a *public library* filozófiájának alapköve, amelyet egy helyes beszerzési politikával érhetünk el, mindig szem előtt tartva, hogy nem csoportokat, hanem egyéneket szolgál a közművelődési könyvtár. A különféle eszmék jelenléte alapfeltétele a demokráciának. A kiválasztás, a szerzeményezés objektivitásán nyugvó mechanizmusa a hagyományos dokumentumok esetén nem tekinthető cenzúrának, csak akkor, ha valamilyen anyagot eleve nem engedünk a polcokra kerülni, nem így az elektronikus világban, ahol nem szerzeményezünk, hanem csak valamilyen anyag nyilvános hozzáférést korlátozzuk. Érdekes mérlegelni, hogy mikor jár el helyesen a könyvtár: ha kiválaszt bizonyos Web-oldalakat és csakis azokat teszi hozzáférhetővé, vagy egy szűrő szoftver beiktatásával letilt a képernyőről mindent, amit károsnak ítélt, tehát cenzúrát alkalmaz. Hagományos dokumentumok esetén még lehet arra hivatkozni, hogy bizonyos tételek nem férnek a költségvetési keretbe, de ugyanez már nem érv az Internet használata esetén, mivel a hálózatba kapcsolt könyvtár nem külön az oldalakért fizet. Egy felmérésben szereplő könyvtárban átlagban a lehívott oldalak fele pornográf vonatkozású volt, ami megkérdőjelezi ebben a helyzetben az ingyenesség létjogosultságát, hiszen a gépek, a szoftverek, a helyiség biztosítása jelenti a költségek zömét, nem a lekérdezett anyag.

A *public library* eszméjének védelmezői szerint a kizárás alkalmazása a potenciális cenzorok megjelenését eredményezné, ami az állomány további gya-

rapítására is veszélyt jelentene. A széles körű tiltások valószínűleg egy adott környezetben megrendítenék a bizalmat, visszahatnának a szerzeményezési döntések társadalmi elfogadtatásakor.

A konfliktust bonyolítja, hogy a korlátlan hozzáférést védelmezők perrel fenyegetik azokat a könyvtárakat, amelyek szűrést alkalmaznak, vagy arra kényszerítik a felhasználókat, hogy távolítsák el a képernyőjükről a vitatott oldalakat, sőt azokat is, akik nem képesek biztosítani a szeparált használathoz a megfelelő környezetet, egyszóval mindenkit, aki a korlátlan hozzáférés elé akadályt gördít.

Felvetődött, hogy adott esetben a pornográf oldalak megjelenítése kimeríti a szexuális zaklatás tényét.

Számos politikai döntés irányul arra, hogy anyagi támogatásban részesüljenek azok a könyvtárak, amelyek szűrő szoftvereket alkalmaznak, miközben pénzbüntetés kiszabását helyezik kilátásba azok számára, akik lehetővé teszik, hogy gyermekek pornográf Web-lapokat nézzenek.

A vita középpontjában az áll, hogyan lehetne definiálni a közkönyvtárak szerepét ebben a helyzetben. Ehhez párbeszédre van szükség azzal a közosséggel, amelynek az intézmény a szolgálatában áll. Közösen kell megtalálni a megoldást arra, hogy a szülők gyermekeiket a jövőben is elengedjék a könyvtárakba, de a felnőtt olvasók igényei se szenvedjenek csorbát. Ilyen körülmények között leginkább azok szavát kellene meghallgatni, akik nem a régi frázisokat ismételtetik.

Cenzúrának az nevezhető, ha anyagi és jogi kényszer miatt egyszerűen kikapcsoljuk a számítógépet, vagy ha megtagadjuk a 34 millió (amely szám negyedévente megduplázódik) Web-oldalhoz való hozzáférést azoktól, akiknek anyagi nehézségeik miatt otthon erre nincs lehetőségük. Cenzúra az is, ha csak azért nem szolgálatunk, mert képtelenek vagyunk az elektronikus kor kihívásainak megfelelő megoldást találni.

(Nagy Ferenc)

98/054

ULVIK, Synnove: „Can libraries find the answer?” = Scand.Public Libr.Q. 30.vol. 1997. 3.no. 4-6.p.

Felmérés a norvég közkönyvtárak referenz-szolgáltatásának hatékonyságáról

JANSSOM, Britta-Lena: A Swedish survey of the quality of reference services = Scand.Public Libr.Q. 30.vol. 1997. 3.no. 7-11.p.

Svéd felmérés a referenz-szolgáltatások minőségéről

Felmérés [forma]; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Referenz

A közkönyvtárak által ellátott referenz-szolgáltatások minőségének kérdése az 1940-es évek elején az USA-ban merült fel. Azóta számos, különböző módszereket alkalmazó felmérés készült a probléma megvilágítására.

Mostanában Európa északi országaiban került az érdeklődés középpontjába a könyvtári referenz-szolgálat minőségének kérdése. Az első felmérést 1984-ben végezték Dániában. Ez szolgált alapjául egy 1994 őszi Norvégiában, majd 1995 őszi Svédországban végzett felmérésnek.

A cél az volt, hogy kiderítsék, kielégítő-e a referenz-szolgáltatások minősége kielégítő-e vagy sem. Az eredmények alapján pedig meghatározhatók legyenek azok a módszerek, amelyekkel e terület hatékonysága a kívánt színvonalra fejleszhető. Egyúttal szeretnék volna, amennyire csak lehet, megtalálni a referenz-munka minőségének mérési lehetőségeit, s bizonyos szabványokat megállapítani e téren.

Svédországban arra is választ szeretnék volna kapni, hogy a nagyobb könyvtárakban magasabb színvonalon végzik-e a referenz-munkát.

A minőségellenőrzés országos szintű volt, s a legalább tíz, illetve tizenötezer lakossal rendelkező települések könyvtáiraiban végezték el, összesen 49 könyvtárban. A felmérés „rejtett” módon történt. Ez a módszer eredményezte ugyanis a legrealisabb referenz-szituációt, lehetővé téve, hogy megfigyeljék a személyzet viselkedését, a keresési stratégiákhoz való viszonyulását. Az adatokat személyes látogatással gyűjtötték össze, s hogy az értékelés objektív legyen, ugyanaz a kérdező járta körbe a kijelölt könyvtárakat. Mindkét országban hat kérdést tettek fel a könyvtárakban. A kérdések témája más volt Norvégiában és más Svédországban. A kérdések különböző nehézségi fokúak voltak, különböző módszerekkel lehetett őket megoldani. Nem volt követelmény az azonnali válaszadás, a könyvtáros a megoldáshoz más intézmény segítségét is igénybe vehette. Egy kérdés úgy volt megfogalmazva, hogy a helyes válasz megtalálása kifejezetten igényelte is a könyvtáros ilyenfajta készségét. A többi kérdés egy átlagos állományú könyvtárban megválaszolható volt. A kérdések „gyors referenz” típusúak voltak, a helyes válasz egy egyszerű tény volt.

Dániában a könyvtárosok a kérdések felére találták meg a választ, és hasonló eredményekre számítottak a másik két országban is. Ehhez képest Norvégiában a válaszoknak kevesebb, mint 24%-a, Svédországban pedig 27%-a volt helyes. Norvégiában az esetek 18%-ában, Svédországban pedig 27%-ában semmiféle segítséget, így választ sem kapott a felmérést végző kérdező. Norvégiában az esetek 60%-ban, Svédországban 17,3%-ában próbáltak segíteni, de eredmény nélkül.

A felmérés mindenestre aligha bizonyította be a hipotéziseket, vagyis, hogy a referenz-munka megfelelő színvonalú, hogy a nagyobb könyvtárakban magasabb színvonalú lenne a tájékoztató munka, s hogy megfelelő a könyvtárosok viselkedése a keresési szituációban.

Norvégiában a legjobb teljesítményt két közepes nagyságú könyvtár nyújtotta.

Ez az eredmény megdöbbenetette a könyvtárosokat és lelkiismeretvizsgálatra sarkallta őket.

A könyvtári személyzet viselkedése statisztikai adatokkal nem mérhető, mégis ez a jó referenz-munka alapja. A könyvtárosok viselkedésére a bizonytalankodás és a professzionalizmus hiánya volt jellemző. Gyakran meg se próbálták a válaszadást, vagy egyszerűen rámutattak a polcra s magára hagyták a keresőt, nem kockáztatva, hogy ők képtelenek megtalálni a választ. A referenz-munka és az osztályozási rendszerek alapjainak ismerete is hiányzott a könyvtárosok többségénél. Nem is próbálták átgondolni a választ. Nem szűkítették a keresést azzal, hogy további információkat kértek volna magától az olvasótól. Csak nagyon kevesen fordultak segítségért kollegájukhoz, esetleg más intézményhez. A legritkább esetben kértek segítséget a megye központi könyvtárától.

Sok esetben volt elavult maga a gyűjtemény is. Igaz, még ott sem találták meg a választ, ahol a megfelelő mű a polcon volt.

Norvégiában az volt a tapasztalat, hogy a könyvtárosok a referenz-munka hagyományos eszközeit elvetették és csak a számítógépes alapú eszközökre hagyatkoztak. Volt olyan könyvtáros, aki arra hivatkozva, hogy ma nem működik a számítógépe, hozzá se fogott a kereséshez.

Az eredménytelenség feltételezett okai: a költségvetés és a személyzet képzettségének elégtelensége, a folyamatos képzés és a megfelelő időbeosztás hiánya, a túlzott specializáció. Jobban kellene alkalmazni a „megfelelő embert a megfelelő helyre” elvet. Probléma az is, hogy a helyi könyvtárak nem használják információs forrásként a megyei könyvtárakat. A munkakörülmények, az érdeklődés hiánya és a szociális nyomás szintén negatívan befolyásolták a teljesítményt.

Mit lehetne tenni a referenz-szolgáltatások minőségének fejlesztésére?

Az érdeklődés és a szakmai büszkeség hiánya a legfőbb gond. Ezen a szakma presztízsének, illetve

konkrétan a fizetések emelésével lehetne változtatni. Ennek eléréséhez viszont magas színvonalú szolgáltatásokat kellene nyújtania a szakmának. Vagyis a kör bezárul.

Az eredménytelenséghez nyilvánvalóan hozzájárult a tény, hogy az utóbbi években a könyvtárak költségvetése és személyzeti ellátottsága – megnövekedett feladatok mellett – folyamatosan csökken. Sajnos úgy tűnik, ez a helyzet egy darabig így marad.

A munkaszervezet és a munkakörülmények átalakítása, a folyamatos képzés megvalósítása, a megyei könyvtárak szerepének erősítése vagy megyei/országos információs központ létrehozása segíthetné a színvonalasabb munkavégzést.

(Szénászký Mária)

Kölcsönzés

Lásd 79

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

98/055

FRIEDRICHSMEIER, Andrea – HALLE, Axel – SAUER, Jörn: Internet- und Fernleihbenutzung. Auszug aus einer Benutzerbefragung an der Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 7.no. 1302-1313.p.

Internet-használat és könyvtárközi kölcsönzés. Részlet a göttingeni Alsó-szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár használói körében végzett felmérésből

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Könyvtárközi kölcsönzés; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

A hannoveri főiskola könyvtárszakos hallgatói kérdőíves felmérést végeztek a göttingeni egyetemi könyvtárban 1995 decemberében és 1997 márciusában.

Az első vizsgálatban az egyetem hallgatói körében a könyvtár használatát, az információs eszközök ismeretét és használatát, a kapott segítséggel és a választékkal való elégedettséget, az OPAC használatát, az információs szórólapokat, a könyvtárhasználati rendezvényeket, az eligazító táblákat vizsgálták. A második felmérés során nagyjából ugyanezt a kérdéskört vizsgálták csekély változtatással: az Internet és a könyvtárközi kölcsönzés használatára is rákérdeztek. Közel 600 kérdőívet értékeltek.

A nagy német egyetemi könyvtárak közül a göttingeni elsőként létesített 1995 májusában nyilvános Internet-munkahelyeket. Csak előzetes jelentkezés után és legfeljebb egy órára lehet igénybe venni az Internetes számítógépeket. Az elektronikus levelezés kivételével a beiratkozott olvasók számára minden lehetőség adott.

A megkérdezettek több mint fele (56,2%) használta már legalább egyszer az Internetet, a gazdaság- és a társadalomtudományokat hallgatóknak a kétharmada. A legintenzívebb használók a közgazdász- és az üzemgazdász-hallgatók. Közel egyharmaduk a könyvtárban használja az Internetet, míg egynegyedük otthon vagy egyéb nyilvános helyen. A közgazdaságtant hallgatók gyakrabban használják otthon és másutt, mint a bölcsészek. A könyvtáron belüli használatban is a gazdasági és társadalomtudományokat tanulók vezetnek, míg a természettudományos tárgyak hallgatói sokkal ritkábban élnek ezzel a lehetőséggel. Az Internet-használók 89,4%-a diák, 10,6%-a egyéb foglalkozású. A diákok a 6. és a 12.

szemeszter között használják a legintenzívebben az Internetet.

Az Internet-szolgáltatók az információforrások közötti böngészési (szörfölési) lehetőséget hangsúlyozzák egyéni előfizetőiknek. A kérdés az tehát, hogy a könyvtárhasználók céltudatosan használják-e az Internetet. A göttingeni egyetemisták egyharmada bibliográfiai adatbázisban keresett – ami a specializált adatbázisokkal együtt 43,2%-ot tett ki, míg a szörfölés a maga 23,8%-ával erősen háttérbe szorult. A hallgatók 13,8%-a az elektronikus folyóiratok Internetes használatát is megnevezte óhajként. Több mint háromnegyedük kifejezetten könyvtárral összefüggő célra és világosan megfogalmazott indítékkal használta az Internetet.

A megkérdezettek több mint fele (57,2%) használta legalább egyszer a könyvtár honlapját. A többség ismerte az OPAC-ot, látta az új szerzemények jegyzékét is. Második helyen szerepelt egyéb könyvtárak katalógusának használata. (A felmérés idején a dokumentumszolgáltatók igénybevétele még nem játszott komolyabb szerepet, mindössze 3% volt.)

1996 áprilisától a könyvtárközi kölcsönzés térítésköteles lett Alsó-Szászországban: 2 márkát kell a megrendelt címenként fizetni, plusz a kiértésítés díját. Azóta jelentősen visszaesett mind a kért, mind a küldött dokumentumok száma. A megkérdezettek fele már kért könyvtárközi kölcsönzést; kétharmaduk ehhez a könyvtáros segítségét is igénybe vette. A szakok elemzésekor kitűnt, hogy a „könyves”, bölcsészettudományi szakosok egyértelműen vezetnek 67,6%-kal, köztük is a történészek állnak az élen; a legkevesebb kérést (20,2%) a jogászok adták fel. Itt is érvényesül az a tendencia, hogy a magasabb szemeszterekben nő az igényelt dokumentumok száma. A térítési díj bevezetése után a megkérdezettek harmada csökkentette kérései számát, míg több mint a fele azt jelezte, ugyanannyit kér, mint azelőtt. Szembeötlően csökkent ugyan a kérések száma, viszont ugrásszerűen nőtt a teljesített kérések aránya.

1996 októberében a közös könyvtári hálózaton (GBV) belül az online-megrendelés is lehetővé vált; az erre kijelölt gépeken vagy az Interneten kereshetnek az olvasók, és meg is rendelhetik a dokumentumokat (címenként 2 márkáért, amit az egyéni számlájukra terhelnek). Az eddigi „manuális” kérés – ismertsége és használata miatt – egyelőre még gyakoribb, mint az online kérés vagy a térítésköteles gyorsszolgálat. Az online kérés lehetőségét ismerők kétharmada (66,4%) jelezte, hogy inkább online rendel, mint a hagyományos módon. A gyorsabb teljesítésért 62,8%-uk lenne hajlandó többet fizetni. Mintegy 80%-uk az egyetemi könyvtárban nem található dokumentum kedvéért egy másik könyvtárba is elmenne.

(Hegyközi Ilona)

98/056

BROADMEADOW, Sheila: Outsourcing document supply – the BT experience = Interlend.Doc. Supply. 25.vol. 1997. 3.no. 108-112.p.

A dokumentumszolgáltatás könyvtáron kívüli lebonyolítása: a British Telecom könyvtárának módszere

Dokumentumszolgáltatás; Ésszerűsítés; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel; Szakkönyvtár

A világ egyik legnagyobb távközlési társasága a British Telecom Ipswichben (Suffolk, Egyesült Királyság) lévő kutatóintézete alapvető változásokat indított el a szakkönyvtári dokumentumellátás területén. Az intézmény könyvtára legfőbb és nélkülözhetetlen dokumentum forráshelyként szolgált a vállalatban belül folyó kutatómunkához. A dokumentumellátást eredetileg egy több alkalmazottat számláló személyzet biztosította egy közel 800 címből álló fo-

lyóiratgyűjteményből és nagy mennyiségű tudományos jelentésekből, könyvekből álló könyvtári anyag felhasználásával. A könyvtártól évente 50 ezer dokumentumot kértek az olvasók, és a szolgáltatás költségeit az igénybevevő szervezeti egységek fedezték.

A távközlési társaság versenyképességét szolgáló karcsúsítási intézkedések elérték a könyvtárat is, és egyre nehezebbé vált annak bizonyítása a többi vállalati részleg felé, hogy miért költenek annyit a dokumentumok beszerzésére. Szerencsére az ugrászerű technikai fejlődés lehetőséget kínált arra, hogy elmozduljanak egy virtuális könyvtári szervezet irányába, és ez megoldást jelentett további működésük biztosítására.

A belső átszervezések eredményeképpen a könyvtár kisebb helyre költözött, és mivel a költségvetést radikálisan csökkentették, a könyvtárosok mérlegelni kezdték, hogy milyen külső források igénybevitelével lehetne továbbvinni a zavartalan dokumentumellátást. A cél olyan rendszer létrehozása volt, amely lehetőséget teremt a felhasználóknak arra, hogy a kéréseiket saját munkaasztalukról elektronikus úton továbbíthassák, ami ebből adódóan tehermentesítheti majd a könyvtár személyzetét. Mivel az anyagi nehézségek indokoltá tették a szolgáltatások térítéses formában való működtetését, a gépi rendszert már eleve így tervezték meg.

A fejlesztési munkafolyamat egy, a részletekre is kiterjedő tervezéssel indult. A legfőbb elvárás az volt, hogy ne váljék szükségessé új hardver beszerzése, és a szoftver is megfeleljen annak, hogy a kiválasztott elsődleges partner, a British Library Dokumentumellátó Központ (BLDSC) minden nehézség nélkül képes legyen továbbítani számukra a könyveket, a konferencia-anyagokat, folyóiratokat egyaránt. A helyi számítógépes szakemberek közel nyolc hónap leforgása alatt elkészítették (a tesztelést is beleértve) a kért változtatásokat, közben folyamatosan konzultáltak a BLDSC embereivel, hogy a két rendszer tökéletesen együtt tudjon működni.

Az új dokumentumigénylő rendszer egybeépítve a meglévő online katalógussal a BLADES nevet kapta (BT Library Automated Document and Enquiry Service). A rendszerbe lépők választhatnak, hogy a katalógusban akarnak keresni, vagy dokumentumot igényelnek, ellenőrizhetik folyamatban lévő kéréseik státuszát, vagy megváltoztathatják hozzáférési kódjukat. Aki már egyszer belépett a rendszerbe, rákerül egy házi listára, amit rendszeresen aktualizálnak. A használóknak meg kell adniuk költséghegyük kódját is, hogy a díjazás automatikusan megtörténhessen. Több lehetőség mellett a felhasználó kérheti, hogy a kiválasztott dokumentumot eredetiben, vagy másolatban kéri, és utalhat a tranzakció sürgősségi fokára is. Ezek után minden kérés egy sorszámot kap.

Két kérési üzenet indul naponta a könyvtárból egy jó minőségű adatátviteli csatornán (Arttel2) keresztül a BLDSC felé, mielőtt automatikusan elválasztanák a helyben kielégíthető kéréseket a külső forrást igénylőktől. A helyben meglévő anyagokra vonatkozó kéréseket kinyomtatják és házon belül kikeresik, ugyanezt teszik a sürgős kérésekkel is, azokat más, erre rendszeresített módszerrel küldik tovább. Adminisztrációs könnyítést jelent, hogy a külső forrást igénylő kérésekre a válasz, illetve a kért dokumentum közvetlenül a kérő személyhez fut be, és a visszajuttatás is direkt módon történik. A válaszok a kérésekhez hasonlóan naponta érkeznek a rendszerhez, így mindig friss a visszacsatolás, és az adatokat könnyűszerrel aktualizálhatják, központilag figyelemmel kísérhetők a tranzakciók.

Egy hetente lefuttatott saját program felderíti, hogy mely kéréseket nem teljesített a BLDSC, így automatikusan reklamációt is küldhetnek.

A másik heti program a lejáratok ellenőrzése. A futtatás végén elkészülnek a visszakérő levelek a késők számára, ami azért is fontos, mert rendre érkeznek a késedelmi díjat tartalmazó számlák a BLDSC részéről. Külön figyelmet fordítanak arra is, hogy ne

maradjon a rendszerben aktualitását veszített, nyitott kérés, és már réges-régen rendezett tartozás.

Az elszámolás egyszerűsítése végett megállapodtak a BLDSC szakembereivel, hogy kéréslapok használata helyett havi számlákat állítanak ki az összes teljesített kérésre, így elégséges a nyomon követéshez a belső azonosító szám. A számlázás tehát havonta történik: a program kikeresi a teljesített kéréseket, és betölti őket a pénzügyi modulba. Természetesen a már leszámlázott tételeket figyelmen kívül hagyja. A legalapvetőbb probléma a rendszer üzembe helyezésekor az adatátviteli rendszer érzékenysége volt az elküldött fájlok formátumára. A gép eredetileg nem tudott mit kezdeni számos karakterrel, ezért a korrekció végett segédprogramot kellett beiktatni, ami végül megoldotta a problémát. Hasonló kódolási nehézségek jelentkeztek a válaszközlésnél is. Bizonyos üzenetváltások időzítése szintén zavarokat okozott a kezdeti stádiumban. A felmerülő, további kisebb nehézségek az ügyfelek visszajelzéseiből, illetve a használat során rendre kiderültek, ezek alapján különféle javításokat végeztek a rendszeren.

Legtöbb visszajelzés a díjazással kapcsolatban érkezett. Egyesek elszörnyedtek a számlák láttán, mások azonban megértően tudomásul vették, hogy az értékkel bíró információért fizetni kell. Noha a felhasználók nem mentesültek az alól, hogy megtanuljanak bánni az új programmal, csaknem mindenki szerencsésen túljutott ezen a megpróbáltatáson. Egyébként, a rendszeresen megtartott munkaértekezleteken minden észrevételre nagy figyelmet fordítottak, és felhasználták azokat a rendszer jobbításához.

A program jelen stádiumában is finomítás alatt áll. Javítani próbálnak a BLDSC-vel való távkapcsolat felépítésén, illetve lebontásán, keresik a lehetőséget alternatív dokumentumforrások bevonására, próbálnak lépéseket tenni egy virtuális könyvtár megvalósítása felé, WWW-szerver beiktatásával. Arra is törekednek, hogy az Internet-forrásokban talált ta-

lalatokat kis átalakítással BLADES-kérésként lehessen majd továbbítani a rendszerből.

Terveik szerint igyekeznek annyi információhoz hozzáférni elektronikus úton, amennyi csak lehetséges, és emellett jól kezelni a hagyományos hordozókon hozzáférhető dokumentumok megrendeléseit is.

A külső forrásokra hagyatkozó dokumentumellátási rendszer kétségtelenül gazdaságos, de az áttérés némi áldozatot is követelt. A személyzet és a szolgáltatáshoz szükséges helyiség nagysága csökkent (egy főállású könyvtáros helyett egy félállású dolgozik jelenleg a könyvtárban, az adminisztrációt végzők száma nyolcra háromra redukálódott és 60 százalékkal kisebb helyiségbe költöztek). Ezáltal a fenntartási költségek nagy mértékben csökkentek. A szolgáltatások díjazása szintén a pénzügyi egyensúlyt javítja, de miután az új rendszert bevezették, a kérések száma drasztikusan lecsökkent. Az olvasók nagyobb körültekintéssel válogattak, miután a szolgáltatás már pénzbe került. A WWW-szerverekről letölthető információk megjelenése szintén költségkímélő tényező, mert feleslegessé teszi a papír alapú dokumentumok megrendelését. Mind a felhasználó, mind a könyvtáros számára előnyökkel járt az átalakulás: az olvasó kényelmesebben jut az információhoz, és a személyzetnek is több ideje marad a szolgáltatások minőségének javítására.

Mindezen előnyök mellett számos áldozattal is járt a változás. A felhasználók távolabbi munkahelyekről nem tudnak bemenni a könyvtárba, így nem tudják igénybe venni a helybeni ingyenes szolgáltatásokat, de tény, hogy az ő dokumentumellátásuk is kényelmesebbé vált. A lecsökkent állomány már közel sem tudja kielégíteni az igényeket, de az online hozzáférés megteremtése, és a most már gazdaságosan végezhető sajtófigyelés sokat javíthat ezen az állapoton. A könyvtári alapterület csökkenése elsősorban azok számára kellemetlen, akik kültéri munkahelyeken dolgoznak, és eddig éltek a nyugodt helybenol-

vasási lehetőséggel, de sokan közülük talán más úton megteremtik majd a megfelelő körülményeket az elmélyült munkához.

A külső dokumentumforrások alkalmazása lehetővé tette a BT kutatóintézeti könyvtára számára a magas színvonalú szolgáltatás fenntartását, mialatt több időt fordíthatnak a fejlesztésekre.

(Nagy Ferenc)

98/057

HUGHES, Janet: Can document delivery compensate for reduced serials holdings? A life sciences perspective = Coll.Res.Lib. 58.vol. 1997. 5.no. 421-431.p.

Pótolja-e a dokumentumszállítás a csökkentett folyóiratállományt? Vizsgálat az élettudományok területén

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Folyóirat; Költségelemzés; Szakirodalom -biológiai

A növekvő folyóiratárak és az ehhez nem megfelelően igazodó költségvetés miatt a „hozzáférés ill. tulajdon” dilemmája egyre hangsúlyosabbá válik a könyvtárosok számára. De vajon a dokumentumszolgáltatás útján megszerzett cikkek életképes alternatívát jelentenek-e maguknak a folyóiratoknak a beszerzése helyett? A Pennsylvániai Állami Egyetem biológiai könyvtára vizsgálatot végzett annak megállapítására, hogy a kereskedelmi szolgáltatók megfelelően használhatók-e 1) a lemondott folyóiratok kompenzálására, 2) az elvileg meglévő, de éppen nem hozzáférhető folyóiratok elérésére és 3) a sohasem birtokolt lapok cikkeinek megszerzésére. A cikk részletesen ismerteti a vizsgálat folyamatát és eredményeit.

(Autoref.)

Dokumentációs eljárások és termékeik

98/058

HART, Judith – MILLER, Jeannie: Migrating databases: CD-ROM vs. the Internet = Sci.Tech.nol.Lib. 16.vol. 1997. 2.no. 15-26.p.

Egy adatbázis CD-ROM- és Internet-változatának összehasonlítása

Adatbázis; CD-ROM; Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A tanulmány célja az volt, hogy segítséget nyújtson a referenz-könyvtárosok és bibliográfusok számára a referáló és indexelő szolgáltatások megfelelő elektronikus formátumának megválasztásában. Az *Aquatic Sciences and Fisheries Abstracts* (ASFA) CD-ROM- és Internet-változatát hasonlították össze, kezdő és gyakorlott használók bevonásával. Az eredmények azt mutatják, hogy a CD-ROM, barátságossága ellenére, meglehetősen korlátozott technológia. Az ASFA internetes változata frissebb rekordokból áll, átfogóbb a szakterületi lefedése és korlátlan távoli hozzáférést biztosít az oktatók, a könyvtárosok és a hallgatók számára. Az Internet hátrányait a lassú hozzáférés, a keresőgépek hiányosságai és az intenzívebb képzés szükségessége jelentik.

(Autoref.)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

98/059

ASTEREBOVA, B.M.: Informacionnoe obespečenje zenskogo dviženija v Rossii v konce XX veka = Naučn.-Teh.Inf. 1.ser. 1997. 6.no. 26-29.p.

A nőmozgalom információellátása Oroszországban a XX. század végén

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Tájékoztatás szabadsága

A nőmozgalom információellátásának egyfelől a nőknek szóló, másfelől a nőkről tájékoztató információkat kell biztosítani. Különösen fontos ez a 20. század végi Kelet-Közép-Európában és Oroszországban, ahol a nők helyzete korántsem felelt-felelt meg a civilizált világ normáinak.

E speciális információellátásban orosz, nemzetközi és külföldi szervezetek vesznek részt. Az orosz szervezetek közül a nyilvános könyvtárak a legfontosabbak (pl. a 44. sz. moszkvai fiókkönyvtár speciális gyűjteménye és az ország európai részén hamarosan megnyíló további 6 hasonló könyvtár), de a civil szervezetek intézményei (Moszkvai Független Könyvtár, Nemzeti Archívum és az ADL – Archive Database Library projekt kezdeményezései) ugyanakkor „feljövőben” vannak.

A nemzetközi szervezetek sorából mindenekelőtt a *Network East-West Women* nevezetűt kell megemlíteni, amely egyenesen a szóban forgó térség nőmozgalmainak felderítésére és támogatására jött létre. Fontosak az alapítványok is (az USA-beli Eurázsia Alapítvány, a német Frauenstiftung); ezek főként az oroszországi civil szervezeteket támogatják a nőmozgalom információellátásának módszerbeli és

technológiai korszerűsödését illetően (pl. adatbázis-készítés, kiadványszerkesztés).

A külföldi intézmények közül a Goethe Intézet, az Amerikai Kulturális–Információs Központ és több más állam hasonló központja segíti a nőmozgalom információellátását.

Összességében elmondható, hogy a nőmozgalom információellátásában gyakorlatilag valamennyi ismert szolgáltatásforma használható, miközben a számítógépesítés oroszországi fejlődésének arányában egyre inkább a legkorszerűbb formák kerülnek előtérbe. A fordulat utáni években – szerencsére – e téren is megszűnt az az „információs blokádnak”, amely a szovjet évtizedeket jellemezte, s így az ország a nők vonatkozásában is bekapcsolódhat a világ információs vérkeringésébe.

A nőknek szóló és a róluk szóló projektekben a speciális és a személyes információ között alig van különbség. Valamennyi ilyen projekt mindenestre kiemelt fontosságúnak tartja az információellátást. Tekintettel az orosz társadalom jelenlegi képlékeny voltára, ennek az ellátásnak igencsak naprakésznek kell lennie, mivel felettebb gyors az avulás beköszönte.

Egyelőre e téren nagyon fontos szerepet játszanak a külföldi és nemzetközi intézmények, minthogy nem utolsósorban az ő támogatásuktól függ: megvalósítható-e ez vagy az a projekt. Az átmeneti korszak információellátására meglehetősen jellemzők az átfedések. Ezek, miközben gyengítik az ellátás hatékonyságát, egyszersmind demokratizálják is az „információs teret”. Az érintett fogyatékoságok és elmentmondások ellenére a nőmozgalom információellátása, akárcsak a volt „szocialista tábor” más országaiban, Oroszországban is tökéletesedik.

(Futala Tibor)

98/060

DIANSKAĀ, G.P.: Razvitie seti special'nyh bibliotek dlâ slepyh v sovremennyh usloviâh = Naučn.Teh. Bibl. 1997. 6.no. 27-32.p.

Oroszország: a vakok könyvtári hálózatának fejlesztése a jelenlegi feltételek között

Vakok könyvtára

A vakok és a gyöngén látók könyvtári hálózata 1953-ban keletkezett egy minisztertanácsi rendeletnek köszönhetően. Ennek a hierarchikusan tagolódnak hálózatnak központja a Vakok Oroszországi Állami Könyvtára lett – moszkvai székhellyel. Hozzá 70 regionális könyvtár tartozott, amelyeknek ellátóhelyei az egyes városi és községi könyvtárakban működtek. A hálózatban közismert volt a kölcsönzött művek postai küldése és házhoz szállítása is.

Az 1994. évi könyvtári törvény 14. paragrafusában állami garanciát vállalt egyébeken mellett a vakok és a gyöngén látók könyvtári ellátását illetően is.

A régebbi hálózat időközben szétesett, illetve olyan együttműködő könyvtári kollektívává alakult, amelyben a központi könyvtár a „primus inter pares” szerepét látja el a korábbi regionális, napjaink-

ban megyei és köztársasági könyvtárak között. A központi könyvtártól módszertani útmutatást és kiegészítő ellátást egyaránt lehet igényelni.

A volt regionális könyvtárak mindenestre igen aktívak, s most már az adott régió szükségleteinek legjobban megfelelően szervezik az ellátást, nem pedig központi utasítások alapján. Elmondható, hogy e könyvtáraknak általában „jól megy a dolga”, de időnként meg kell küzdeniük azokkal a törekvésekkel, amelyek a regionális szervek hatásköréből városi hatáskörbe akarják őket áthelyezni (mint pl. Novgorodban történt). Ez ellen azért tiltakoznak, mert félnek területi funkcióik elsorvasztásától, ami az ellátottak számát jelentősen lecsökkentené.

A forrásfolyóirat szerkesztősége azzal a megjegyzéssel, illetve felhívással publikálta ezt a viszonylag kedvező ellátásról szóló cikket, hogy bárcsak az egyéb rokkantak könyvtári szolgálata is legalább olyan szervezettségi szintet érne el, mint amilyen a vakoké és a csökkent látóké.

(Futala Tibor)